

նրանք կազմակերպուեցին եւ գրաւեցին ծով-
ափնեայ հողերը մինչեւ Տրապիզոնի շրջանը,
վերականգնելով նախնի լազական պետութիւ-
նը: Իրապէս Ասիխազները ենթակայ էին բիւ-
զանդական գերիշխանութեան:

Դարձեալ նոյն Բիւզանդիայի տեսանելի
թէ անտես աջն էր, որ նպաստեց Տայքի Բագ-
րատունի կիւրապազատութեան յառաջանալուն
եւ խրախուսեց նրա մեկուսացումը Հայաստա-
նից: Այս քաղաքագիտութեան անմիջական
արդիւնքն էր, որ արարները չկարողացան մօ-
տենալ Սեւ ծովի ափերին կամ Ճորոխի հովտին
եւ ոչ արմատ ձգել Ասիխազիա:

Միւս կողմից՝ կայսերական ազդեցու-
թիւնը հեռու մնաց Հայաստանից: Արար-բիւ-
զանդական հակամարտը ծնաւ համապատաս-
խան տրամադրութիւններ. Բագրատունիք Հա-
յաստանում անպայման թեքուած էին արար-
ների կողմը առաւելապէս, մինչ Տայքում նը-
րանք համակիր էին Բիւզանդիային: Նոյն քա-
ղաքական երեսգարծն ունէր եւ Ասիխազեան իշ-
խանութիւնը: Շահերի այս ներհակութիւնը
սատկացաւ, ստանալով ազգային եւ կրօնա-
կան գունաւորում, ճեղքեց Բագրատունեաց
տոհմը, բաժանելով միմիանցից նրա հատ-
ուածների քաղաքական ուղիները:

Կրօն ու եկեղեցի բիւզանդական քաղաքա-
կանութեան մէջ յետին դործօններից չեն: Աշ-
խարհակալ ծրագիրներ յառաջ վարելուս նա
քնաւ չի անտեսել յենարան գտնել կրօնական
եւ դաւանաբանական համերաշխութեան մէջ:
Փորձութեան մատնուած եկեղեցիները յաճախ
ընկճուել են, խոնարհել, կայսերական հար-
կադրանքի առաջ եւ յարմարուել տիրող քաղա-
քական կացութեան:

Ճշմարիտ է, եկեղեցին բարոյական խո-
չոր հաստատութիւն է, որի պատմութիւնը եւ
կեանքը իր սեփական անիւներն ունի, բայց
անուրանալի է, որ նրանց պտոյտները կա-
տարուել են գրեթէ միշտ քաղաքական ելեւէջ-
ների շրջանակի մէջ: Հայ-վրական եւ հայ-
բիւզանդական եկեղեցական յարաբերութիւն-
ները, նրանց բեկումները եւ վերջնական դա-
սաւորումը, անկախ տեղական բովանդակու-
թիւնից, դաւանաբանական, վարչական եւ ազ-
գային խթաններից, վերջին հաշուով շիտակ

անդրադարձումներ են երկու հարեւան մեծ
պետութիւնների մրցութեան եւ նրանց քաղա-
քական գերակշիռ ազդեցութեան:

Հայ եկեղեցու ուրոյնութիւնը պարտա-
կան ենք պարսից պետական քաղաքականու-
թեան, որ ձգտում էր անջատել հայերին քրիս-
տոնեայ Բիւզանդիայից, խրամատել հայ եւ
բիւզանդական, եւ ընդհանրապէս արեւելեան
եւ արեւմտեան քրիստոնէութիւնը: Երբ Զ.
դարում բիւզանդական զօրքերը մտան Հայաս-
տան եւ 591 թուին դաշնագրով մեր երկրի մե-
ծագոյն մասը անցաւ քրիստոնեայ կայսեր,
հայ եկեղեցականութիւնը ցնցուեց եւ հակա-
մէտ էր միանալու արեւմտեան մեծ քրիստոնէ-
ութեան:

Վրացիք աւելի վճռական դանուեցին եւ
օգտուեցին առիթից՝ խզելու իրենց կախումը
հայ եկեղեցուց եւ կապուելու Բիւզանդական
եկեղեցուն: Քիչ յետոյ, ինչպէս Վրաց Տարե-
գիրքն է յայտնում, Հերակլ կայսրը մկրտեց
Գարգարանի, լմա Գարդմանի, իշխանին:
Սօսքը, անշուշտ, վերամկրտութեան մասին
է քաղքեդոնական դրոշմով: Գարդմանը վա-
ղուց քրիստոնեայ էր եւ պէտք չունէր մկրտու-
թեան: Եթէ հայերը պահ մը Հերակլի եւ Կոս-
տանդինի առաջ չոքելուց յետոյ, շարունակե-
ցին տատամսել եւ երկրայելի դերք բռնել,
պատճառն այն էր, որ նոր ոյժ էր երեւան ե-
կել յանձին արարների: Արեւելքի եւ Արեւ-
մուտքի զինական մրցութիւնը Հայաստանի
չուրջը նորէն արծարծուեց եւ յայտնի չէր, թէ
որ կողմին է ընծայելու բախտը իր վերջին
ժպիտը:

Ութերորդ դարու սկիզբը քաջուեց մթու-
թիւնը քաղաքական հորիզոնից եւ այլեւս կաս-
կած չկար, որ Հայաստանի մեծագոյն բաժինը
մնալու է արարական իշխանութեան տակ: Հի-
շամ խալիֆայի հրամանով 724 թուին կազմե-
ցին պաշտօնական աշխարհագիր, այսինքն՝
վիճակագրութիւն Հայաստանի, երկրի վար-
չական ձեւակերպումը հաստատելու համար:

Արդ՝ նոյն տեսն էր, 726 թուին, երբ Յո-
հան Օձնեցի կաթողիկոս գումարեց Մանազ-
կերտի յայտնի ժողովը եւ վերջ դրաւ երկա-
րատեւ վարանումին, թօթափեց ընդմիշտ բիւ-
զանդական եկեղեցու յաւակնութիւնն ու քաղ-